

بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی و توسعه پایدار روستایی شهرستان جوانرود

عرفان عبدی*، احمد تقدیسی**، جعفر توکلی***

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۹/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۸

چکیده

یکی از استراتژی‌های مورد توجه صاحب نظران و سیاستگذاران برای از بین بردن فقر، کاهش نابرابری‌ها و کاهش بیکاری در کشورهای مختلف، تخصیص «اعتبارات خرد» است. این پژوهش به منظور ارزیابی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی و اشتغال و توسعه پایدار روستایی شهرستان جوانرود انجام گرفته است. پژوهش حاضر به لحاظ ماهیت و هدف، به ترتیب از نوع تحقیقات کاربردی و توصیفی-تحلیلی می‌باشد جامعه آماری را تمام افراد روستایی شهرستان جوانرود که طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۵ از تسهیلات خرد اعتباری دولتی صندوق کارآفرینی امید و بانک کشاورزی استفاده کرده‌اند، ($N=921$) را تشکیل می‌دهند. ابزار اصلی پژوهش پرسشنامه محقق ساخته بوده است. نتایج تحلیل رگرسیون اعتبارات خرد روی متغیرهای مورد بررسی، با ضرایب ۰/۷۳۷، ۰/۳۳۶، ۰/۲۱۷، نشان می‌دهد که اعتبارات خرد بترتیب در رتبه اول روی بُعد اقتصادی و رتبه دوم روی بُعد اجتماعی-فرهنگی و در رتبه سوم بر روی بُعد کالبدی تأثیرگذار بوده است. همچنین نتایج همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که رابطه همبستگی مثبت و معناداری بین اعتبارات خرد دولتی با ابعاد توسعه پایدار روستایی وجود دارد. در واقع اعتبارات خرد دولتی توانسته است در ایجاد کارآفرینی و اشتغال پایدار و نهایتاً توسعه پایدار روستایی، در سطح ۹۵ درصد اطمینان، نقش مهمی ایفا کند.

واژه‌های کلیدی: اعتبارات خرد، کارآفرینی، خوداشتغالی، صندوق کارآفرینی امید، بانک

کشاورزی

* دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، ایران. erfanaabdi1363@gmail.com

** استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه اصفهان، ایران. (نویسنده مسئول). a.taghdisi1@gmail.com

*** استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه رازی کرمانشاه، ایران. j.tavakkoli@gmail.com

۱. مقدمه

برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی روستایی کشور در دهه‌های اخیر با چالش‌های عمده‌ای از قبیل: ایجاد اشتغال، مشارکت مردم، افزایش تولید، کاهش فقر، توانمندسازی روستاییان، شکاف اطلاعات و در نهایت تلاش برای کاستن از نابرابری‌های منطقه‌ای بین شهر و روستا همراه بوده است (افتخاری، عینالی، ۱۳۸۴: ۱۸۱). تجربه بسیاری از کشورها نشان می‌دهد که کارآفرینی یکی از اثرگذارترین راه‌حل‌ها برای کاهش سطح بیکاری است (Stel et al., 2004: 478). کارآفرینی و کارآفرینان به عنوان نماد تلاش و موفقیت و همچنین، منشأ تحولات بزرگ در زمینه‌های تولیدی، خدماتی، تجاری و نیز، موتور محرک توسعه، پیشرفت اقتصادی، ایجاد شغل و اصلاح اجتماع محسوب می‌شوند (Urbano et al., 2010: 55). تا جایی که اقتصاد کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه برای فرار از بیکاری با کمک نیروی کارآفرینی، حیاتی دوباره یافته و این مهم موجب توجه خاص کشورهای مختلف به موضوع کارآفرینی شده است (Archibong, 2004).

در سال‌های اخیر یکی از استراتژی‌هایی که مورد توجه صاحب نظران و سیاستگذاران برای از بین بردن فقر، اشتغال و کاهش بیکاری در کشورهای مختلف قرار گرفته است تخصیص «اعتبارات خرد» است. کلمات موجود در عبارت، «اعتبارات و خرد»^۱ به دو مفهوم اساسی اشاره می‌کنند که ناشی از دیدگاه حاکم بر این رهیافت

۱- اعتبارات خرد یک رویکرد توسعه اقتصادی است که شامل تأمین مالی خدمات، از طریق مؤسسات مالی، به مشتریان کم درآمد می‌باشد، جایی که بازار نتواند خدمات مناسب ارائه دهد. و به عنوان راهبردی در توسعه اقتصادی با هدف دسترسی زنان و مردان کم درآمد به منابع اعتباری، برای بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی آنهاست، به طوری که در قالب برنامه‌های اعتبار-پس انداز طرح ریزی می‌گردد. (رحیمی، ۱۳۸۰: ۳۳۵). ویژگی عمده اعتبارات خرد نسبت به سایر وام‌ها و اعتبارات اعطایی، تأمین سریع و آسان، نیاز نداشتن به وثیقه و سهم آورده، اخذ تضمینات سهل و آسان، متناسب با بضاعت جامعه هدف و بی توجهی به سودآوری در ارائه خدمات اعتباری و... می‌باشد. منظور از اعتبارات خرد در این تحقیق، تسهیلات اغلب قرض الحسنه، با مبالغ کم و با سود پایینی است که در قالب طرح‌های اشتغالزایی و کمک به کارآفرینی از طریق بانک‌ها، سازمان‌ها و مؤسسات و

است. (رحیمی، ۱۳۸۰: ۳۳۶) این لغت در معنای واقعی کلمه از دو واژه تشکیل شده است: خرد و مالی. که معنای واقعی لغت اعتبار کوچک می‌باشد. مفهوم اعتبارات خرد فراتر از ارائه اعتباری کوچک و خرد به فقرا بکار می‌رود (Gupta, 2014: 146). بومن اعتبارات خرد را کوچک، کوتاه، بدون وثیقه می‌داند. (مافی، ۱۳۸۶: ۳۲) اکنون اعتبارات خرد را ابزار مهمی برای ارتقای تولید و مصرف به ویژه برای خانوارهای فقیر می‌داند (Nguyen, 2008: 88). وام‌های کوچک، باعث تسهیل و توسعه کسب و کارهای کوچک، تثبیت اشتغال قبلی و افزایش کسب و کارهای جدید شده و باعث احیای اقتصاد روستایی با افزایش آگاهی و دانش توسعه کسب و کارهای جدید و ایجاد فرصت‌های خود اشتغالی گردیده است (Makombe et al., 2001: 22). مؤسسات مالی رسمی نقش تعیین کننده‌ای در ارائه وام‌های اعتباری و کمک به اقتصاد روستایی ایفا می‌نمایند که در درجه اول صنایع روستایی و کارآفرینی را هدف قرار می‌دهند (Han, 2007).

با توجه به استراتژی‌های توسعه روستایی و توجه ویژه به توانمندسازی، کاهش فقر روستایی، کاهش مهاجرت‌ها و اهمیت بعد اقتصادی توسعه روستایی می‌توان گفت که ایجاد تحول اساسی در مناطق روستایی با تحول اقتصادی در آن عملی خواهد شد، زیرا که ایجاد انگیزه برای فعالیت از طریق رفع موانع رشد اقتصادی، بهبود دسترسی به منابع تولیدی، حمایت از روستاییان به کاهش آسیب‌پذیری و ایجاد فرصت‌های اقتصادی بیشتر، ارتقای استانداردهای زندگی و رفاه و در نهایت همگامی آن با تغییرات منطقه و جهانی منجر می‌شود که رابطه‌ای مستقیم با توسعه اقتصادی مناطق روستایی دارند و یکی از راه‌های نیل به این هدف تأمین منابع مالی و اعتباری، به ویژه اعتبارات خرد و جهت دهی اصولی به آن در فرایند توسعه روستایی می‌باشد (افتخاری و عینالی،

۱۳۸۴: ۱۸۶). دسترسی به اعتبارات خُرد در مناطق روستایی، شرط ضروری است نه کافی؛ پس سایر شرایط مانند تهیه زیرساخت‌ها، سرمایه انسانی، اطلاعات، عوامل اجتماعی و فرهنگی نیز در این امر دخیل هستند (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۵: ۴۶).

شهرستان جوانرود بعنوان یکی از شهرستان‌های مرزی و محروم کشور همواره با مشکلات عدیده محرومیت، بیکاری زیاد و فرصت‌های اشتغال کم روبرو بوده است و بیشتر نقاط روستایی با مشکلات مهاجرت و تخلیه روستاها روبرو هستند. طبق آخرین سرشماری و مطالعات انجام شده این شهرستان در میان ۱۴ شهرستان استان کرمانشاه، بیشترین میزان بیکاری را داشته است (دهقانی و جمینی، ۱۳۹۶: ۲۴۹). بنابراین با توجه به نقش مؤثر اعتبارات خُرد در توسعه پایدار روستایی، به ویژه ایجاد و توسعه فرصت‌های شغلی، ترویج و توسعه کارآفرینی و کاهش بیکاری در سکونتگاه‌های روستایی، این پژوهش به بررسی اثرات اعتبارات خُرد بانک کشاورزی و صندوق کارآفرینی امید به عنوان ابزاری مؤثر برای ایجاد کارآفرینی، اشتغال و توسعه پایدار روستایی در شهرستان جوانرود می‌پردازد و به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که "میزان اثرگذاری اعتبارات خُرد اعطا شده توسط مؤسسات و نهادهای دولتی به روستاییان، روی کارآفرینی و ایجاد مشاغل جدید و همچنین توسعه و پایداری مشاغل قبلی روستاییان شهرستان جوانرود چگونه بوده است؟ و چه ارتباطی بین اختصاص این اعتبارات و کارآفرینی و پایداری اشتغال و نهایتاً توسعه پایدار روستایی وجود دارد؟".

۲. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

واژه کارآفرینی همراه با اشتغال و استقلال اقتصادی شناخته می‌شود (Idris, Agbim, 2015: 127). کار و اشتغال مقوله‌ای است که امروزه در محاق توجه جدی دولت و مسئولان است. باید توجه داشت ایجاد اشتغال پایدار و مولد، تحقق کارآفرینی و توجه به مقوله کار و رشد اقتصادی صرفاً با سرمایه‌گذاری یا بکارگیری فنآوری خاص نمی‌تواند محقق شده و یا استمرار یابد چرا که این امور شرط لازم هستند و نه کافی.

بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی ... ۱۸۳

واقعیت این است که با توجه به ضرورت تحول در اقتصاد سنتی و کلاسیک جامعه، طرح‌های مقطعی و راهکارهای صنعتی، در ایجاد اشتغال و تولید، مؤثر و کارساز نیستند و چه بسا، اگر طرح‌های مقطعی اشتغال زایی منجر به اشتغال پایدار نشوند، آثار منفی آنها می‌تواند بیشتر از آثار مثبتش باشد (بیگدلی، ۱۳۸۲: ۱۱۳). براساس نظریات و تجارب حاصله در اقتصادهای رو به رشد، کارآفرینان موتور محرکه توسعه و رشد اقتصادی محسوب می‌شوند زیرا می‌توانند باعث رشد و توسعه پایدار اقتصادی کشورها، افزایش بهره‌وری، ایجاد اشتغال و رفاه اجتماعی شود (احمدپور و عزیزی، ۱۳۸۸: ۱). کارآفرین منتظر سرمایه‌گذاری و ایجاد شغل از طرف دولت نیست. جدول (۱) به مقایسه کارآفرینی و اشتغال پرداخته است.

جدول ۱- مقایسه مفهوم کارآفرینی و اشتغال

کارآفرینی	اشتغال
محور، خلاقیت انسان است.	محور، انسان است.
مدیریت بر فرصت‌هاست.	مدیریت بر منابع است.
حرکتی کاملاً فعال است.	حرکتی کاملاً منفعل است.
از اهداف کارآفرینی اشتغال هم می‌تواند باشد.	اشتغال وابستگی صد در صد به کارآفرینی دارد.
یک فرهنگ، یک هنر و یک تفکر است.	راهکاری برای حل مشکلات اقتصادی و بیکاری است.
تخریب خلاقانه است.	محصولی محصور است.

منبع: هزار جریبی، ۱۳۸۴: ۳۳

توسعه روستایی فرایندی چندبعدی است که موضوع آن بهبود و ارتقای کیفیت زندگی اقشار فقیر و آسیب پذیر اجتماع روستایی است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۶: ۲۲ و

۲۳). هم اینک برخلاف گذشته، توسعه روستایی مبتنی بر رویکردی کلی نگر و سیستمی است که در بردارنده ابعاد بنیادی، شکل دهنده نظام توسعه روستایی و هم پیوندی موزون میان آنان است (طاهرخانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۱۷) و راهبردی است که به منظور بهبود زندگی اقتصادی، اجتماعی گروه خاصی از مردم (روستاییان فقیر) طراحی (دیاس و دیگران، ۱۳۶۸: ۷۲) و مردم روستایی را هدایت می‌کند تا توان خود را جهت کنترل بر محیط خویش بالا ببرند. این جریان با توزیع بیشتر منافع بین مردم که خود نتیجه چنان کنترلی بر محیط است همراه می‌شود (حسینی ابری، ۱۳۸۰: ۲۶۵).

تحقق چنین توسعه‌ای نیازمند دگرگونی در ساختارهای نهادی، فنی، شخصیتی و ارزشی است که منجر به تغییرات اساسی در ساختار اقتصادی، اجتماعی، تولیدی و ویژگی‌های روستاییان می‌شود. برآیند و پیامد آن باید پاسخگویی به نیازهای اساسی روستاییان، ارتقای کیفیت زندگی و تقویت اتکاء به نفس و آزادی انتخاب و عاملیت روستاییان باشد (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۶: ۲۲ و ۲۳). اعتبارات خرد روستایی در چارچوب کلان اعتبارات، شکلی از قرضه‌های کوچکی هستند که به قرض گیرندگان فقیر روستایی در جهت خوداشتغالی، توانمندسازی و نهایتاً رسیدن به توسعه پایدار روستایی تعلق می‌گیرد (رحمانی فضلی و کاویانی، ۱۳۸۴: ۱۳۰). بنابراین برای شناخت و درک بهتر اثر اعتبارات خرد روی توسعه پایدار روستایی باید ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی و شاخص‌های آن را مشخص و تبیین نمود. در بخش روش تحقیق ابعاد و مؤلفه‌های به تفصیل آورده شده است.

اعتبارات خرد در بسیاری از کشورهای جهان اعم از توسعه یافته و نیافته بعنوان ابزار مهم برای کاهش فقر (Lavoic, 2002: 73) و رسیدن به عدالت اجتماعی (Drolet, 2009: 87) شناخته شده است. این اعتبارات در برابری فرصت‌ها، کاهش ناعادلانه امکانات، کاهش بیکاری، توانمندسازی زنان، ایجاد آگاهی و اطمینان از پایداری محیط زیست و در نهایت در توسعه پایدار مؤثر هستند. از این رو اهداف توسعه هزاره و توسعه پایدار روستایی می‌تواند توسط اعتبارات خرد به دست آید (Rajendran and

59: 2010). اعتبارات خرد، سحر و جادو نیست بلکه راه حلی است که مردم به وسیله آن خود را از سوق به سوی فقر نجات دهند. مطالعات مختلف نشان داده که اعتبارات خرد، واقعاً به سود خانواده‌های فقیر و کم درآمد است (Gupta, 2014: 148) و نقش بسیار مهمی در افزایش مهارت‌های آموزشی، آموزش خوداشتغالی و سطح توانمندسازی اقتصادی کارآفرینان ایفا می‌کند. (Nkpyen and Bassey, 2008: 235).

برنامه اعتبارات خرد با هدف بهبود وضعیت اقتصادی، کاهش بیکاری و به وجود آوردن اشتغال به صورت خوداشتغالی و کارآفرینی، محور نابرابری‌های اجتماعی و کاهش فقر در مناطق شهری و روستایی و همچنین افزایش مشارکت زنان در بازار کار در بسیاری از کشورهای دنیا اتخاذ شده است و به همین منظور مؤسسات تأمین مالی خرد پدید آمدند. این مؤسسات حدود ۱۰ میلیون خانوار در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را پوشش می‌دهند (Gomez and Senator, 2003). با توجه به اهمیت اعتبارات تولیدی در تحقق رشد و توسعه، مباحث نظری عمده‌ای در رابطه با نحوه توزیع این اعتبارات وجود داشته است، به گونه‌ای که در نهایت منجر به تشکیل سرمایه تولیدی، رشد اقتصادی، کارآفرینی و اشتغال می‌شوند.

نظریه الگوی هسته درحال گسترش سرمایه‌داری، آرتور لوئیس با طبقه بندی جامعه به ۵ طبقه دهقانان، کارگران مزدبگیر، طبقه متوسط، زمین‌داران و سرمایه‌داران، اعتقاد دارد که دولت باید اعتبارات را در اختیار سرمایه‌داران قرار دهد و از آنان حمایت نماید. (Hunt, 1998: 107-108) الگوی مراحل رشد روستو نیز بر همین روند تأکید دارد. به طور کلی از نظر لوئیس عامل اصلی در هدایت درست اعتبارات به اهداف تولیدی، «طبقه استفاده‌کنندگان از اعتبارات» هستند. از نظر منتقدان، لوئیس تصویر غیرواقعی از مصرف‌کنندگان اعتبار ارائه داده است و به اقشار پایین جامعه توجه نداشته است (ورمرزیاری و کلاتری، ۱۳۹۱: ۱۵۲).

الگوی نیازهای اساسی، برخلاف الگوی هسته درحال گسترش سرمایه‌داری و براساس رویکرد رادیکال، ثروتمندان را افرادی که اغلب میل زیادی به مصرف کالاهای

تجملی و سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های غیرتولیدی دارند، معرفی می‌کند. الگوی نیازهای اساسی، تأکید بر اهمیت توزیع درآمد بین اقشار فقیر جامعه و اشتغال زایی بوده و به درستی بیان می‌کند که کارآفرینان خرد تمایل به پس انداز دارند، اما باید‌ها و نبایدهای توزیع درآمد و اعتبارات لازم برای اشتغال زایی را به خوبی مشخص نکرده است. الگوی نئوکلاسیک عامل اصلی محدودیت افزایش تولید در کشورهای در حال توسعه را عدم کارایی استفاده از منابع می‌دانند، نه فقدان انباشت سرمایه (همان، ۱۳۹۱: ۱۵۳) البته نئوکلاسیک‌ها به منظور حداکثرسازی کارایی، آزادسازی و کاهش نقش دولت در بازار و تعیین قیمت‌ها را تجویز می‌کنند. نگاه صندوق بین‌المللی پول نیز از همین سنخ می‌باشد که این امر، ذاتاً با عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های لازم برای رشد همگان بیگانه است. اعتبارات خرد از مباحث عمده در اقتصاد نئولیبرال است که پس از تغییراتی در نظریه‌های اقتصادی و دیدگاه‌های توسعه به مثابه محرک اقتصادی برای کشورهای در حال توسعه و کشورهای گرفتار مشکلات تورم و بیکاری فزاینده، که در آنها توزیع ثروت و درآمد چندان عادلانه نیست، به عنوان کلید معما به شمار می‌رود (مافی، ۱۳۸۶: ۸۸).

شکست‌های اقتصادی و ناکامی‌ها در کاهش فقر اقتصادی در کشورهای در حال توسعه در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ آژانس‌ها و سازمان‌های بزرگ اعطاءکننده وام مثل ODA -UK -USA ID، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، باعث شد که به طور فزاینده‌ای استفاده از بنگاه‌های خرد در توسعه را به عنوان برنامه محوری سیاست نئولیبرال جهت کاهش فقر، اتخاذ نمایند (ابراهیمی سالاری و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۵). ایده معکوس‌سازی از جمله ویژگی‌های اساسی پارادایم نوین توسعه می‌باشد که نظریه پرداز نامی آن، رابرت چمبرز است. به طور کلی چمبرز گذاره یا تز ثنوفابین‌ها و برابر نهاد یا آنتی تز نئولیبرال‌ها در رابطه با توسعه روستایی و فقرزدایی را رد می‌کند. چرا که اعتقاد دارد هر دو خط مشی و نسخه‌های آنها، نشان از دیدگاه مرکزی، مرکز - بیرون و از بالا به پایین برنامه ریزان نسبت به توسعه روستایی دارد. هر دو خط مشی،

کار را در نظام‌های اقتصادی و نه مردم، به شکل کلان و نه خرد آغاز می‌کنند و در نتیجه نسخه‌های آنان یکنواخت، استاندارد و جهان شمول می‌باشد. چمبرز برخلاف این دو مکتب، معکوس سازی و نظریه پیرامون را تشویق می‌کند (Chambers, 1993: 35). با توجه به چارچوب مقایسه‌ای میان انگاره قدیم و جدید توسعه (جدول ۲) می‌توان نقش اعتبارات خرد در فرایند توسعه روستایی را تحلیل نمود. در انگاره جدید توسعه سعی بر آن است تا جامعه هدف که فقرا و روستائینان هستند بتوانند از طریق سازماندهی و تشکل اجتماعی، توانمندی بیشتری را در عرصه اقتصادی بدست بیاورند و تأکید بر اعتبارات خرد از دو منظر مورد بازبینی قرار دارد از یکسو یک نهاد مالی - اقتصادی به منظور واداشتن سرمایه‌های اقتصادی است و از سوی دیگر یک نهاد اجتماعی به منظور افزایش میزان مشارکت مردم در فرآیند اجتماعی شدن و تقویت ثروت اجتماعی است. در انگاره جدید، نقش اعتبارات خرد به عنوان عاملی که می‌تواند باعث توانمندسازی فقرای روستایی شده و زمینه‌های لازم برای دستیابی به توسعه پایدار را فراهم کند، دیده می‌شود.

جدول ۲- انگاره قدیم و جدید توسعه روستایی و نقش اعتبارات خرد

ویژگی‌ها	انگاره قدیم	انگاره جدید
هدف	سرمایه‌گذاری، سوداگری سرمایه و سودآوری	توانمندسازی و رفع فقر از طریق به جریان انداختن سرمایه‌ها و ایجاد فرصت اشتغال
مخاطبان	تولیدکنندگان و کشاورزان بزرگ	روستاییان و فقرا
منابع مالی	منابع دولتی و بازار سرمایه بیرونی و شهری	منابع محلی و پس اندازی خرد مردم محلی
شیوه مدیریت	متمرکز و از بالا به پایین	غیرمتمرکز و متکی به مردم
سازمان کار	دولتی با بنگاه‌های مالی و سازمان‌های بزرگ	متنوع، شبکه‌ای و متناسب با اندازه اقتصادی
شیوه فعالیت	روابط رسمی و قانونی و اصل اعتبار در ازاء اعتبار	ساده و براساس اصل شفافیت و اصل اعتماد

(منبع: عمادی، ۱۳۸۴: ۴)

هر چند ارائه اعتبارات به کشاورزان کوچک از اواسط سده نوزدهم میلادی با ایجاد شرکت‌های تعاونی اعتبار از سوی فردریک رافایزن در آلمان آغاز شده و اوایل

سده بیستم در برخی از کشورهای در حال توسعه مانند هندوستان گسترش زیادی یافته است، ولی نقطه شروع این کار را می‌توان سال ۱۹۷۶ عنوان نمود، (8: 2005, khan) این جنبش و یا «انقلاب اعتبارات خُرد» به طور جدی، با ایجاد «گرامین بانک» یا بانک دهکده در سال ۱۹۸۳ در بنگلادش آغاز شده و به بسیاری از کشورهای در حال توسعه و حتی کشورهای توسعه یافته گسترش پیدا کرده است (مافی، ۱۳۸۶: ۸۸). در دو دهه اخیر در بسیاری از کشورها، در زمینه اعطای اعتبارات خُرد (تأمین مالی خُرد) به موفقیت‌های چشمگیری دست یافتند. از جمله کشورهای موفق در این زمینه می‌توان به مالزی و بنگلادش اشاره نمود.

مالزی یکی از کشورهای جنوب شرق آسیاست که به آن معجزه آسیایی نیز می‌گویند (حسن زاده و قویدل، ۱۳۸۴: ۱۵۰). دو عامل و طرح مهم در گسترش اعطای ترکیبات مالی به فقیران مؤثر بوده‌اند، بانک گرامین و بانک آمانا اختیار مالزی با هدف ارائه تسهیلات اعتباری به توده‌های فقیر و ایجاد روحیه خود اتکایی در روستاییان به ویژه زنان سرپرست خانوار تأسیس شده است که تأثیر بسزایی در کاهش فقر و محرومیت روستایی داشت (رسول اف، ۱۳۸۱: ۳۷۰). اقتصاد بنگلادش یکی از آسیب پذیرترین اقتصادهای جهان است. (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۸۹) کشور بنگلادش را می‌توان مبدأ تأمین مالی خُرد قلمداد کرد (حسن زاده و همکاران، ۱۳۸۵: ۵۵). تجربه این کشور در فراهم‌سازی منابع مالی برای واحدهای کوچک، فقیران و گروه‌های خاص به‌ویژه زنان باعث شد که کشورها در اتخاذ راهبرد مناسب برای اعتبارات خُرد، تجربه کشور بنگلادش به‌ویژه توفیق گرامین بانک را مورد توجه قرار دهند (Mohapatra et al., 2007: 158).

آغاز مبحث وام و دادن اعتبارات روستایی در ایران، به ۱۱۰ سال قبل باز می‌گردد. در سال ۱۲۷۹ برای نخستین بار شعبه فلاحتی بانک ملی ایران، با هدف کمک به جامعه روستایی، کوتاه کردن دست واسطه‌ها، سلف‌خران و رباخوران تأسیس و در سال ۱۳۱۲ به بانک کشاورزی تبدیل شد. بعد از تأسیس بانک کشاورزی در سال ۱۳۱۲، تا به

بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی ... ۱۸۹

امروز مؤسسات، سازمان‌ها و شرکت‌های تعاونی دولتی زیادی جهت گسترش اعتبارات به مناطق روستایی در ایران تأسیس شده است (جدول ۳). در حال حاضر بانک کشاورزی و صندوق کارآفرینی امید مهمترین منابع پرداخت اعتبارات خرد در زمینه توسعه فعالیت‌های کشاورزی و اشتغال و کارآفرینی روستایی هستند. روش پرداخت اعتبارات خرد این مؤسسات بیشتر به صورت سرمایه‌گذاری مشترک و مشارکت در واحدهای تولیدی و پرداخت تسهیلات اشتغالزایی است (سلامی و طلاچی لنگرودی، ۱۳۸۱: ۱۴).

جدول ۳- اسامی، سال تأسیس و اهداف نهادهای دولتی پرداخت کننده اعتبارات خرد در ایران

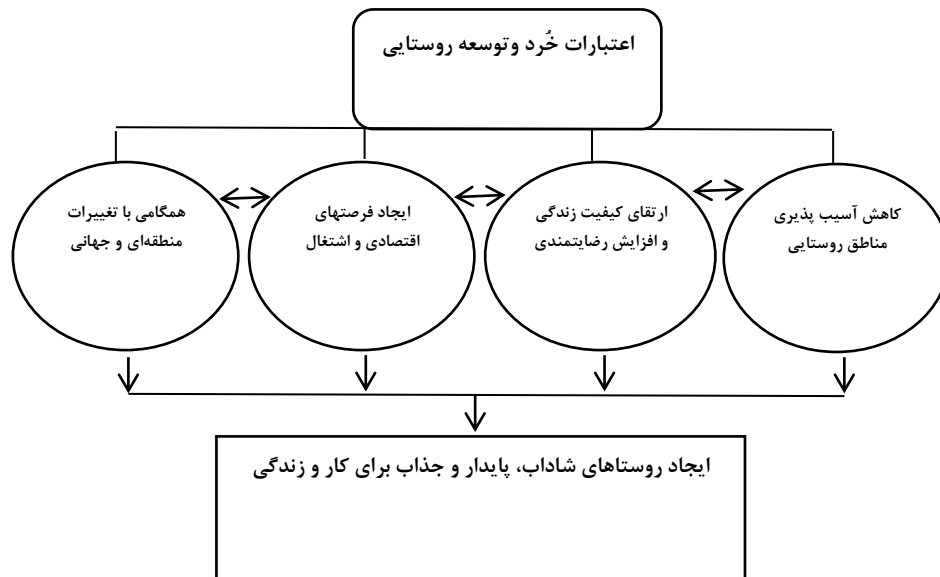
نام نهاد دولتی رسمی	تأسیس	اهداف
شعبه فلاحتی بانک ملی ایران	۱۲۷۹	کمک به کشاورزان، کوتاه‌کردن دست سلف‌خران و رباخواران
صندوق روستایی	۱۳۲۰	وسعت بخشیدن به عملیات، تسهیل در پرداخت وام
صندوق‌های تعاونی	۱۳۲۹	سرپرستی افراد از کارافتاده پیران بی بضاعت و بی سرپرست، جلوگیری از رباخواری، دفاع از حقوق کشاورزان، وام جهت بهبود تولید به روستاییان و خریدوفروش محصولات کشاورزی
شرکت‌های تعاونی روستایی	۱۳۳۴	تشکیل شورای تعاون، معافیت از حق ثبت و تمبر، سهام و مالیات بر درآمد
سازمان مرکزی تعاون روستایی	۱۳۴۲	پیگیری تشکیل تعاونی‌های روستایی
اتحادیه شرکت‌های تعاونی روستایی	۱۳۴۶	پرداخت وام به زارعین از طریق بانک کشاورزی
شرکت‌های تعاونی اعتبار	۱۳۵۱	تأمین و توزیع نهاده‌های کشاورزی
تعاونی‌های زنان	۱۳۵۶	تشکیل تعاونی‌های دهنده اعتبار، تهیه و توزیع مواد مصرفی و تشکیل تعاونی چند منظوره رفاه
کمیته امداد امام خمینی (ره)	۱۳۵۷	ارائه کمک به نیازمندان، دادن وام‌های خودکفایی و خوداشتغالی به فقرا
بانک کشاورزی جمهوری اسلامی	۱۳۵۸	- دادن وام به روستاییان، پرداخت اعتبار با شرایط آسان
طرح زینب کبری	۱۳۷۳	- ایجاد اشتغال مولد در روستا، تزریق روحیه تلاش و کار در

روستا، دادن تسهیلات به زنان سرپرست خانوار بدون زمین و حمایت از زنان آسیب پذیر		
- افزایش مشارکت در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی	۱۳۷۳	طرح اشتغال زندانیان آزاد شده
- دریافت وام بدون وثیقه داشتن پس انداز، وام‌های تولیدی و مصرفی	۱۳۷۹	بانک روستا حصاربن
- تأمین سرمایه جهت اشتغال افراد بیکار	۱۳۸۱	تسهیلات اشتغالزایی
- گسترش عدالت اجتماعی، کاهش فاصله طبقاتی، توزیع عادلانه فرصت‌ها، تولید ثروت و بهره‌مندی دهک‌های پایین و متوسط جامعه از آن (شهری-روستایی)، تأمین سرمایه لازم جهت اشتغال و حمایت مالی از ایده‌های کارآفرینی و اشتغال زایی با تأکید بر مناطق روستایی	۱۳۸۵	صندوق کارآفرینی امید (صندوق مهر امام رضا (ع))

(منبع: مافی، ۱۳۸۶: ۲۲؛ شکوری، ۱۳۹۰: ۲۵۱؛ فعالیت، خارقانی، ۱۳۹۰: ۲۸؛ نویسندگان ۱۳۹۷)

نهادهای یادشده، خدمات مالی و اعتباری خرد را برای افراد زیر پوشش که به‌طور عمده فقیر و کم درآمد هستند، ارائه می‌کنند. امروزه جهت دستیابی به پارادایم توسعه پایدار روستایی، برنامه ریزان روستایی بیش از هر چیز بر توانمندسازی گروه‌های هدف (فقیران، زنان بی سرپرست، کارگران بی زمین و کشاورزان خُرده پا و...) تأکید و اعتقاد دارند که فقر در حال حاضر مهمترین تهدیدکننده محیط زیست می‌باشد. بنابراین جهت کاهش فقر باید سرمایه لازم در اختیار گروههای هدف، جهت ایجاد کسب و کار قرار گیرد تا از تخریب بیشتر محیط زیست جلوگیری شود. سه استراتژی اساسی توسعه کارآفرینی روستایی شامل: جذب کسب و کارها از مناطق دیگر، حفظ و توسعه کسب و کارهای موجود از طریق سیاست‌های حمایتی و حمایت از ایجاد کسب و کارهای جدید از دل خودمناطق روستایی می‌باشد. یکی از راه‌های نیل به این هدف، تأمین منابع مالی و اعتباری، به ویژه اعتبارات خرد و جهت دهی اصولی به آن در فرایند توسعه روستایی می‌باشد. به این ترتیب سکونتگاه‌های روستایی را به مکان‌های شاداب، پایدار و جذاب

برای کار و زندگی تبدیل می‌نمایند که هدف فرایندهای توسعه است (شکل ۱) (افتخاری و عینالی، ۱۳۸۴: ۱۸۷).

شکل ۱- ارتباط اعتبارات خرد روستایی و توسعه روستایی

پیشینه پژوهش

آغاز مطالعات مربوط به اعتبارات خرد در جهان به اواخر دهه ۱۹۸۰ میلادی و در ایران، به اوایل دهه ۱۳۸۰ برمی‌گردد. همواره اشتغال به عنوان یکی از خروجی‌های آزمون شده مطالعات مربوط به اعتبارات خرد مطرح بوده است اما به صورت متغیر اصلی در نظر گرفته نشده است که شاید این مسئله ناشی از مبهم بودن کلمه اشتغال باشد. با این حال، به برخی از مطالعاتی که با هدف بررسی ارزیابی عملکرد و اثربخشی اعتبارات خرد در کاهش بیکاری و فقر و ایجاد اشتغال و کارآفرینی انجام شده است اشاره می‌شود.

هوون و همکاران (۲۰۰۷) به بررسی تأثیر دسترسی به اعتبارات خرد توسط خانواده‌های روستایی در تصمیم‌گیری برای ایجاد اشتغال روستایی در چین می‌پردازند. نتایج نشان می‌دهد که استفاده از اعتبارات خرد در مناطق روستایی چین بسیار با اهمیت است و در میان انواع مختلف اعتبارات، دسترسی به اعتبارات خرد، به طور قابل توجهی زمان کشاورزان را برای کار روی فعالیت‌های خود اشتغالی، به ویژه در خانواده‌های فقیر و کم درآمد افزایش داده است. همچنین اعتبارات دولتی و غیردولتی سهم عمده‌ای در ایجاد اشتغال و کارآفرینی روستایی در بخش‌های دیگر غیرکشاورزی داشته‌اند.

ادیمو و ایرو (۲۰۱۰) به بررسی تأثیر طرح اعتبارات خرد بر فقر روستایی می‌پردازند. طرح وام کوچک از یک سازمان غیردولتی، سازمان توسعه جوانان را مورد بررسی قرار داده است. نتایج نشان می‌دهد که در حال حاضر پتانسیل‌های عظیم در طرح‌های اعتبارات خرد برای افزایش تولید و درآمد، بهبود شرایط زندگی خانوار و کاهش فقر و افزایش اشتغال در مناطق روستایی وجود دارد.

یوگن درارجا (۲۰۱۱) با هدف شناسایی نقش برنامه اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان در ناحیه در حال توسعه پس از جنگ جافنا مطالعه‌ای انجام داده است. نتایج نشان داد که همبستگی مثبت و معناداری بین اعتبارات خرد و توانمندسازی زنان برای خوداشتغالی وجود دارد.

ادریس و همکاران (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای به بررسی اثر اعتبارات و قرضه‌های کوچک در کاهش فقر و ایجاد فرصت‌های کارآفرینی برای زنان روستایی در یکی از ایالت‌های نیجریه می‌پردازند. نتایج مطالعه نشان داد که اعتبارات خرد به طور قابل توجهی منجر به افزایش آموزش، توانمندی اقتصادی و ایجاد فرصت‌های کارآفرینی در محیط روستایی شده و اعتبارات منجر به خوداشتغالی و توسعه کسب و کارهای موجود و همچنین ایجاد کسب و کارهای جدید گردیده است.

بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی ... ۱۹۳

بختیاری و پاسبان (۱۳۸۳) به بررسی نقش اعتبارات بانک کشاورزی در توسعه فرصت‌های اشتغال پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که، اعتبارات بانک کشاورزی در کوتاه مدت بر اشتغال و در دراز مدت بر سرمایه‌گذاری تأثیر مثبت داشته است. افتخاری و همکاران (۱۳۸۵)، در مطالعه‌ای به بررسی آثار استفاده از اعتبارات خرد بانک کشاورزی در قالب پرداخت گروهی، در طرح‌های تأمین آب برای توسعه فعالیت‌های کشاورزی، در بین سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۴ در مناطق روستایی شهرستان خدابنده استان زنجان پرداخته‌اند. نتایج تجزیه و تحلیل متغیرها با روش کمی نشان می‌دهد، اعتبارات خرد بانک کشاورزی توانسته است در توسعه کشاورزی منطقه مورد مطالعه، در سطح معناداری ۰/۰۵ درصد ایفای نقش کند.

محمدی یگانه و همکاران (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای به بررسی جایگاه و نقش اعتبارات خرد در توسعه کارآفرینی روستایی می‌پردازند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که پرداخت منابع مالی از جمله اعتبارات خرد، راهی است که می‌تواند از طریق افزایش قابلیت کارآفرینی میان مردم روستایی منجر به ایجاد توسعه این مناطق شود.

رضوانی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی نشان می‌دهند که ارائه اعتبارات خرد، بر پایداری اقتصاد روستایی تأثیر معناداری داشته و آن را بهبود بخشیده است. در نهایت این‌گونه نتیجه می‌گیرند که برای پایداری اقتصاد روستاها، رویکرد، توسعه‌ای مطلوب است که به اقشار پایین دست به مثابه عاملان و پایشگران سیاست‌های پیش‌گیرانه مانند اعطای اعتبارات خرد نگاه کند.

مروری بر تحقیقات پیشین نشان می‌دهد که محققان اغلب بر روی یکی از شاخص‌های کارآفرینی، خوداشتغالی، ابعاد اقتصادی اعتبارات خرد و تأثیرات آن بر روی کشاورزی و افزایش بهره‌وری، پایداری اقتصادی، کاهش فقر و نابرابری‌های اجتماعی تمرکز نموده‌اند و هیچ‌کدام از این تحقیقات اثر اعتبارات خرد را روی تمام ابعاد توسعه به طور اعم و توسعه روستایی به طور اخص مورد بررسی قرار نداده‌اند. می‌توان ادعان نمود که در پژوهش حاضر تمام ابعاد اثرگذاری اعتبارات خرد روی

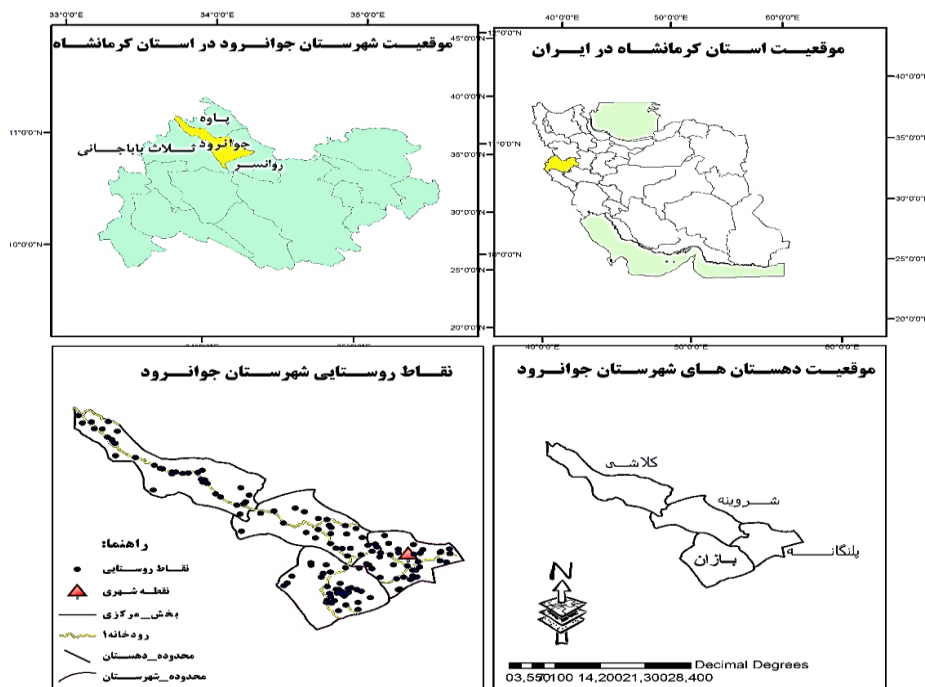
کارآفرینی و توسعه پایدار روستایی به صورت همه جانبه در شهرستان جوانرود در نظر گرفته شده‌اند که تاکنون در سایر پژوهش‌های گذشته صورت نگرفته است و نتایج بدست آمده از پژوهش نسبت به سایر تحقیقات پیشین جامع‌تر می‌باشد.

۲. روش شناسی تحقیق

۲-۱. قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان جوانرود به مرکزیت شهر جوانرود در شمال غربی استان کرمانشاه بین ۳۴ و ۳۲ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۲ دقیقه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۵۲ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ و ارتفاع ۱۳۳۹ متر از سطح دریا قرار دارد. از سمت شمال به شهرستان پاوه، از سمت شرق به شهرستان روانسر، از سمت جنوب به شهرستان ثلاث باباجانی و از سمت غرب به کشور عراق محدود می‌شود (شکل ۲). شهرستان جوانرود دارای ۲ بخش مرکزی و کلاشی و ۴ دهستان (بازان، شروینه، پلنگانه و کلاشی) و ۸۹ روستای دارای سکنه می‌باشد. براساس تقسیمات کشوری سال ۱۳۹۲، دارای ۱۴۱ نقطه روستایی می‌باشد. برطبق سرشماری سال ۱۳۹۵، دارای جمعیتی معادل ۷۵۱۶۹ بوده که از این تعداد ۵۴۳۵۴ نفر ساکن نقاط شهری و ۲۰۸۱۵ نفر ساکن نقاط روستایی بوده‌اند. (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

شکل ۲- موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷

۲-۲. روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع کاربردی و روش مورد استفاده در این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی می‌باشد. برای دستیابی به اهداف تحقیق دو شیوه اسنادی (کتابخانه‌ای) و تجربی مورد استفاده قرار گرفته است. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات به صورت کمی و کیفی بوده است.

جامعه آماری، شامل تمام افراد ساکن روستاهای شهرستان جوانرود می‌باشد که از اعتبارات خرد بانک کشاورزی و صندوق کارآفرینی امید استفاده نموده‌اند بنابراین سطح تحلیل روستا و واحد تحلیل افراد روستایی استفاده کننده از اعتبارات خرد می‌باشد. ابزار اصلی پژوهش برای گردآوری داده‌های میدانی مورد نیاز، پرسشنامه محقق ساخته

است که برای تعیین روایی پرسشنامه از نظرات استادان دانشگاهی^۱ و کارشناسان و برای تعیین پایایی آن نیز از ضریب آلفای کرونباخ (۰/۸۴۳) استفاده گردید. لازم به ذکر است پرسشنامه پژوهش حاضر در طیف پنج قسمتی لیکرت (بسیار کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴ و بسیار زیاد = ۵) طراحی شده است. با توجه به حجم جامعه آماری (۹۲۱ نفر) حجم نمونه ۲۷۲ نفر تعیین شد. برای تکمیل پرسشنامه‌ها با توجه به پایگاه داده‌های (۱۳۸۷ تا ۱۳۹۵) که از طرف مدیریت صندوق کارآفرینی امید و اطلاعات وام گیرندگان بانک کشاورزی که در اختیار بود، با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای چندمرحله‌ای تصادفی، پرسشنامه‌ها (جدول ۴) توزیع گردید.

جدول ۴- نحوه توزیع پرسشنامه‌ها در بین دریافت کنندگان اعتبارات خرد روستایی شهرستان جواترود

دهستان	تعداد روستا	تعداد روستای نمونه	تعداد افراد وام گیرنده	تعداد پرسشنامه
شروینه	۱۸	۱۱	۳۰۹	۹۸
کلاشی	۱۷	۷	۱۷۵	۴۸
بازان	۲۷	۹	۱۹۸	۵۲
پلنگانه	۲۷	۱۰	۲۳۹	۷۹
مجموع	۸۹	۳۶	۹۲۱	۲۷۲

به منظور سنجش و تحلیل اثرات اعتبارات خرد دولتی به عنوان متغیر مستقل و اثرگذاری آن بر کارآفرینی و اشتغال و توسعه پایدار روستایی به عنوان متغیر وابسته، شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش (جدول ۵ و ۶) از منابع مختلف استخراج شده است. همچنین برای بررسی نرمال بودن متغیرها از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف و برای تحلیل داده‌ها از آزمون‌های مقایسه میانگین، ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون دو متغیره در نرم افزار SPSS استفاده شده است.

۱- اعضای هیأت علمی رشته برنامه‌ریزی روستایی گرایش کارآفرینی دانشگاه اصفهان و تربیت مدرس تهران، کارشناسان رشد و کارآفرینی دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم اقتصادی

جدول ۵- ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های پژوهش

ابعاد	شاخص‌ها	نماگرها
اقتصادی	<ul style="list-style-type: none"> - ساختار کشاورزی، خدماتی و صنعتی - درآمد و پس انداز - نحوه استفاده از اعتبارات - هزینه‌های تولیدی و مصرفی - اشتغال و بیکاری 	<ul style="list-style-type: none"> - منابع تأمین اعتبارات، نحوه پرداخت، همکاری در پرداخت، نظارت بر اجرا و ماندگاری طرح و بازپرداخت تسهیلات دریافتی - درآمد (رضایت شغلی، میزان درآمد، استقلال مالی) - ایجاد و رونق اشتغال مستقیم و غیرمستقیم، پایداری اشتغال، -تمایل به دریافت اعتبارات، انگیزه سرمایه‌گذاری و گرایش به فعالیت‌های اقتصادی - تولیدات زراعی و دامی، صنعتی و خدماتی، استفاده از ماشین‌آلات و فن آوری و ابزار جدید - اشتغال و بیکاری (جوابگویی به نیازهای شغلی، تعداد و تنوع شغلی، تغییر شغل، اشتغال زنان، کاهش بیکاری مخصوصاً جوانان و اعضای خانواده) - رضایت از فضای کسب و کار ایجاد شده - تأمین نیازهای اولیه و افزایش استانداردهای زندگی خانوار - هزینه‌های تولیدی و مصرفی و هزینه‌های زندگی
اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - مهاجرت - روابط فرهنگی و اجتماعی - امنیت اجتماعی - مشارکت اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> - امنیت (اقتصادی، شغلی، عمومی) و کاهش آسیب‌های اجتماعی و جرائم - بیمه - قدرت تصمیم‌گیری، انتخاب و حس اعتماد به نفس، مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی - افزایش دانش و مهارت و سطح تحصیلات - میزان رفت و آمد و جریان مهاجرت (از روستا و بر عکس) و انگیزه ماندگاری
کالبدی	<ul style="list-style-type: none"> - الگوی مسکن - شبکه ارتباطات و حمل و نقل - شبکه زیرساختی و خدمات رسانی 	<ul style="list-style-type: none"> - دارایی‌های محیط روستایی - امکانات رفاهی و دسترسی‌ها - حفظ محیط زیست و منابع طبیعی روستا - دسترسی به منابع اولیه و پتانسیل‌های محیط روستا جهت ایجاد اشتغال - شبکه حمل و نقل، زیرساخت‌ها

جدول ۶- ویژگی‌های اعتبارات دریافت شده

ویژگی‌ها	عوامل
ویژگی‌های اعتبارات	میزان اعتبارات - نوع اعتبار دریافتی - میزان سود اعتبارات - مدت بازپرداخت اعتبارات - تعداد دفعات نظارت بر مصرف - بررسی سطح دانش فنی وام گیرندگان - بررسی مدیریت واحد فعالیت - بررسی زمینه‌های فردی توسط بانک صندوق

منابع: Khan et al 2007, Duarte et al, 2011, Abhijit, 2009، ورمزبازی و همکاران ۱۳۸۹ (a)، ورمزبازی و همکاران، ۱۳۸۹ (b)، محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۳، پورطاهری و همکاران ۱۳۹۰، نویسندگان ۱۳۹۷

۳. یافته‌های تحقیق

از سال ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۵، اعتبارات برای ۹۲۱ نفر فرصت شغلی جدید در بخش‌های مختلف اقتصادی توسط بانک کشاورزی و صندوق کارآفرینی امید در روستاهای شهرستان جوانرود تأمین شده است (جدول ۷) که این اعتبارات توسط وام گیرندگان بیشتر برای خرید دام و ساخت جایگاه دام، قالیبافی، خرید تراکتور و ادوات کشاورزی، خرید وانت، مرغداری خانگی، پرورش قارچ، زنبورداری، پرورش ماهی، بسته بندی محصولات کشاورزی و خیاطی و... مورد استفاده قرار گرفته است. لازم به ذکر است که برخی از افراد با دریافت این تسهیلات، علاوه بر ایجاد شغل برای خود، برای یک یا چند نفر دیگر نیز فرصت شغلی ایجاد نموده‌اند. همچنین تعدادی از طرح‌ها توسط وام گیرندگان در مکانی غیر از بخش‌های اقتصادی صرف شده است که به عنوان طرح‌های غیرفعال محسوب می‌گردد و در آمار جدول ۷ ذکر نگردیده است.

بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی ... ۱۹۹

جدول ۷- عملکرد تسهیلات روستایی و کشاورزی بانک کشاورزی و صندوق کارآفرینی امید

شهرستان جوانرود از ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۵ به تفکیک بخش‌های اقتصادی

تعداد اشتغال سال	صنعت	خدمات	کشاورزی	مجموع
۱۳۸۸				
۱۳۸۹				
۱۳۹۰				
۱۳۹۱				
۱۳۹۲				
۱۳۹۳				
۱۳۹۴				
*۱۳۹۵				
جمع کل	۹۲۱			

* آمار مربوط به شش ماهه اول سال ۱۳۹۵ می‌باشد.

مأخذ: آمار بانک کشاورزی استان کرمانشاه و گزارش‌های سالیانه صندوق مهر کارآفرینی امید استان کرمانشاه

جدول ۸ بررسی توزیع جنسی پاسخ دهندگان را نشان می‌دهد که ۷۳,۹ درصد از پاسخ دهندگان مرد و ۲۶,۱ درصد زن بوده‌اند. از لحاظ سن، ۱,۵ درصد از پاسخ دهندگان در گروه سنی ۰-۱۹ سال^۱، ۴۲,۳ درصد در گروه سنی ۲۰-۲۹ سال، ۳۶,۴ درصد در گروه ۳۰-۳۹ سال، ۱۶,۵ درصد در گروه سنی ۴۰-۴۹ سال می‌باشند و تنها ۳,۳ درصد در گروه سنی ۵۰ سال و بالاتر قرار داشتند. میانگین سنی افراد دریافت کننده اعتبارات ۳۱/۶۹ سال می‌باشد که نشان می‌دهد افرادی که اعتبارات دریافت نموده‌اند در سن مناسبی برای شروع فعالیت و کارآفرینی قرار دارند دلیل این امر اعمال محدودیت سنی وام گیرندگان توسط صندوق کارآفرینی امید می‌باشد (حداقل سن ۱۸

۱- سن بین ۱۸-۲۰ سال که دارای کارت معافیت یا پایان خدمت، مدرک دیپلم یا دارای گواهینامه فنی و حرفه‌ای می‌باشند.

و حداکثر ۵۵ سال) و بیشترین تعداد پرداخت تسهیلات، منعطف به گروه جوانان، کارآفرینان جوان، بیکاران دارای ایده‌های کارآفرینی و همچنین زنان (مخصوصاً زنان سرپرست خانوار) می‌باشد.

از نظر وضعیت تأهل پاسخ دهندگان ۲۹,۴ درصد مجرد و ۷۰,۶ درصد متأهل بوده‌اند. از این تعداد ۷۱,۰ درصد سرپرست خانوار و ۲۹,۰ درصد سرپرست نبوده‌اند. که این امر مؤید این موضوع است که تسهیلات خرد دولتی روی ایجاد اشتغال برای سرپرست خانوار تأکید دارد. تعداد افراد شاغل در هر طرح بعد از تسهیلات، با اشتغالی یک نفر ۷۱,۳ درصد، دو نفر ۲۲,۴ و سه نفر و بالاتر ۶,۳ درصد بوده‌اند. با توجه به مبلغ تسهیلات و میزان پیش بینی شده اشتغال این ارقام نشان می‌دهند که میزان اشتغالی در این طرح مناسب بوده زیرا میزان پیش بینی اشتغال برای هر طرح یک نفر می‌باشد. به عبارت دیگر در جامعه مورد مطالعه با ۲۷۲ نمونه، ۳۶۷ نفر بطور مستقیم مشغول بکار شده‌اند.

مطالعه نشان می‌دهد که از مجموع مبلغ ۲۸۰۸/۵ میلیون تومان پرداخت شده به پاسخ دهندگان ۲۱,۳ درصد مبلغ ۵ میلیون و کمتر، ۳۷,۱ درصد مبلغ ۶ تا ۱۰ میلیون و ۴۱,۵ درصد نیز بیشتر از ۱۱ میلیون تومان تسهیلات دریافت نموده‌اند. این مبالغ پرداختی به نوع فعالیت درخواستی توسط افراد برای راه اندازی فعالیت بستگی دارد. همچنین ۰/۸۳ درصد از پاسخ دهندگان قبل از دریافت تسهیلات دولتی تجربه کسب و کار نداشتند و فقط ۱۶,۹ درصد دارای تجارب قبلی کسب و کار بوده‌اند. این نشان می‌دهد که درصد بیشتر مردم قبل از دریافت تسهیلات تجربه کسب و کار نداشتند و اعتبارات خرد دولتی تأثیر زیادی روی شروع کسب و کارهای جدید در مقیاس کوچک و همچنین در گسترش کسب و کارهای قدیمی داشته است. همچنین شغل این افراد قبل از دریافت اعتبارات ۲۳,۵ درصد کشاورز، ۱۲,۱ درصد دامدار، ۱۵,۸ درصد خانه دار، ۲,۶ درصد راننده، ۲,۶ درصد مغازه دار، ۱۰,۷ درصد کارگر، ۳۰,۹ درصد بیکار و ۱,۸ درصد شغل خود را سایر و یا اظهار نکرده اعلام نمودند.

۲۰۱ ... بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی ...

جدول ۸- ویژگی‌های جمعیتی پاسخ دهندگان

متغیرها	گروه اندازه گیری	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
جنسیت	مرد			
	زن			
	جمع			
گروه سنی				
	جمع			
سطح تحصیلات	بیسواد			
	ابتدایی			
	سیکل			
	دیپلم			
	فوق دیپلم و بالاتر			
	جمع			
وضعیت تأهل	مجرد			
	متاهل			
	جمع			
وضعیت سرپرست	بلی			
	خیر			
	جمع			
تعداد افراد شاغل در طرح				
	۳ نفر و بالاتر			
	جمع			
	بلی			
مشغول فعالیت جدید بعد از دریافت	خیر			

تسهیلات	جمع			
---------	-----	--	--	--

منبع: (نویسندگان، ۱۳۹۷)

۳-۱. بررسی میزان رضایتمندی روستائیان از عملکرد اعتبارات خُرد دولتی

برای بررسی میزان رضایتمندی روستائیان از عملکرد اعتبارات خُرد دولتی (به عنوان متغیر مستقل پژوهش) از جدول توزیع فراوانی و آزمون مقایسه میانگین (تی تک نمونه‌ای) استفاده شده است. نتایج جدول توزیع فراوانی نشان می‌دهد (جدول ۹) که میزان رضایتمندی ۲۲/۸ درصد روستائیان از عملکرد اعتبارات خُرد دولتی در سطح ضعیف و بسیار ضعیف، ۱۰/۷ درصد در سطح متوسط و ۶۶/۵ درصد در سطوح زیاد و بسیار زیاد قرار گرفته است. نتایج جدول ۱۰ با آزمون تی تک نمونه‌ای (با در نظر گرفتن عدد ۳ به عنوان مبانی آزمون) نشان می‌دهد که میانگین محاسبه شده با مقدار ۳/۹۶، به صورت معناداری بیشتر از میانگین مبنا بوده و بالاتر از سطح متوسط قرار دارد. مثبت شدن حد بالا و پایین و همچنین آماره‌های t و انحراف از میانگین نیز مؤید این است که میانگین محاسبه شده بالاتر از حد متوسط قرار گرفته است. بنابراین می‌توان چنین عنوان کرد که میزان رضایتمندی روستائیان محدوده مورد مطالعه از عملکرد اعتبارات خُرد دولتی در سطح قابل قبولی بوده است و دلایل آن را می‌توان در آثار این اعتبارات بر ابعاد مختلف کارآفرینی و اشتغال پایدار روستائیان شهرستان جوانرود جستجو کرد.

جدول ۹- جدول توزیع فراوانی بررسی میزان رضایتمندی روستائیان از اعتبارات خُرد دولتی

فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی	
۷	۲/۶	۲/۶	بسیار ضعیف
۵۵	۲۰/۲	۲۲/۸	ضعیف
۲۹	۱۰/۷	۳۳/۵	متوسط
۱۱۰	۴۰/۴	۷۳/۹	زیاد
۷۱	۲۶/۱	۱۰۰	بسیار زیاد

۲۰۳ بررسی اثر اعتبارات خُرد دولتی بر کارآفرینی ...

مجموع	۲۷۲	۱۰۰	-
-------	-----	-----	---

منبع: (نویسندگان، ۱۳۹۷)

جدول ۱۰- سنجش رضایتمندی روستاییان از اعتبارات خُرد دولتی با استفاده از آزمون مقایسه

میانگین

Test Value = 3						میزان رضایتمندی روستاییان از اعتبارات خُرد دولتی
اختلاف با فاصله ۹۵ درصد	انحراف از میانگین	میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	T	
۱/۰۵	۰/۸۷	۰/۹۶۰	۳/۹۶	۰/۰۰۰	۲۷۱	۲/۰۶۶

۲-۳. نقش اعتبارات خُرد دولتی بر کارآفرینی و توسعه پایدار روستایی

نتایج مربوط به بررسی رابطه بین میزان اعتبارات خُرد دریافتی روی بعد اقتصادی با متغیرهای مورد بررسی براساس ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که، رابطه بین میزان اعتبارات خُرد و ثبات درآمد، افزایش درآمد، تنوع منابع درآمدی، تنوع شغلی، کاهش بیکاری در طول سال، کاهش بیکاری اعضای خانوار، افزایش رضایتمندی از شغل، استقلال مالی، اشتغال زنان و کاهش هزینه‌های تولید معنادار می‌باشد. در واقع، افزایش اعتبارات دریافتی توانسته است در زمینه پایداری درآمد و اشتغال و تأثیر بر کاهش هزینه‌های تولید و دسترسی به مواد اولیه، تأثیرات مثبت داشته باشد.

بیشترین همبستگی بین میزان اعتبارات دریافتی و شاخص‌ها مربوط به افزایش درآمد و تنوع منابع درآمدی، بهبود استانداردهای زندگی و افزایش بهره‌وری و کمترین میزان همبستگی، مربوط به شرایط آسان پرداخت و بهره‌کم، همکاری با وام‌گیرنده، سهولت مراحل پرداخت و استفاده از ماشین‌آلات و افزایش دارایی‌های روستایی می‌باشد. همچنین بررسی رابطه بین میزان اعتبارات خُرد دریافتی روی بعد اجتماعی-فرهنگی با متغیرهای مورد بررسی براساس ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که، رابطه بین اعتبارات خُرد و کاهش مهاجرت، افزایش حس اعتماد به نفس، افزایش

قدرت تصمیم‌گیری و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی رابطه مثبتی وجود دارد و دارای همبستگی زیادی می‌باشد ولی با میزان رفت و آمد به شهر، افزایش دانش فنی و سطح سواد وام‌گیرندگان روستایی همبستگی کمتری وجود دارد.

در بُعد کالبدی نیز بیشترین همبستگی بین اعتبارات خُرد و افزایش دارایی‌های روستایی، وجود پتانسیل‌های بالقوه محیط روستا و افزایش امکانات روستایی وجود دارد ولی اعتبارات خُرد به اندازه کافی نتوانسته روی تغییر نوع کشت مناسب با اقلیم همبستگی مناسبی داشته باشد و تا حدودی اعتبارات خُرد باعث افزایش آسیب به محیط روستایی شده است. طبق بررسی‌های صورت گرفته، انحراف در هزینه کرد اعتبارات، عدم ارائه آموزش‌های لازم قبل از اعطای وام و بعد از آن، کوچک مقیاس بودن واحدهای تولیدی (به خصوص در بخش کشاورزی)، نبود چرخه‌های تولیدی و پایین بودن سطح سواد دریافت‌کنندگان اعتبارات باعث شده است تا این اعتبارات، بر شاخص‌های پس انداز درآمد، افزایش دانش فنی مرتبط با شغل، سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی، استفاده از ماشین آلات و افزایش دارایی‌های روستایی مؤثر واقع نشود. (جدول ۱۱)

جدول ۱۱- رابطه بین میزان اعتبارات خُرد دریافتی با متغیرها براساس ضریب همبستگی پیرسون

ابعاد	مؤلفه‌ها	ضریب همبستگی	سطح معناداری
اقتصادی	شرایط پرداخت آسان و بهره کم		
	سهولت دسترسی به تسهیلات دولتی		
	سهولت مراحل پرداخت در راه اندازی طرح		
	همکاری با وام‌گیرنده در بازپرداخت		
	تأثیر نظارت دوره بر ثبات و دوام طرح		
	ایجاد شغل جدید		
	تشویق دولت به ایجاد شغل و کارآفرینی		

۲۰۵ بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی ...

		افزایش فرصت‌های شغلی
		توسعه کسب و کار قبلی
		تنوع شغلی
		کاهش بیکاری سرپرست خانوار در طول سال
		کاهش بیکاری اعضای خانوار
		کاهش بیکاری جوانان روستایی
		اشتغال زنان
		افزایش علاقه و رضایت از شغل فعلی
		ثبات درآمد
		افزایش درآمد
		رضایت از درآمد فعلی
		تنوع منابع درآمدی
		دسترسی آسان به وام نسبت به ۱۰ سال قبل
		تمایل به استفاده از خدمات اعتباری رسمی
		تأمین نیازهای اولیه خانوار
		امنیت شغلی
		کاهش بیکاری فصلی کشاورزان
		امکان پس انداز درآمد
		رضایت از فضای کسب و کار
		کاهش هزینه‌های تولید
		کافی بودن تسهیلات برای ایجاد شغل جدید
		افزایش سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی
		استقلال مالی
		میزان بهره‌وری تولید زراعی و کشاورزی

		افزایش استفاده از ماشین آلات	
		افزایش انگیزه به فعالیت اقتصادی	
		بهبود استانداردهای زندگی	
		افزایش دانش فنی و مهارت مرتبط با شغل	اجتماعی-فرهنگی
		ادامه کسب و کار توسط اعضای خانواده	
		تأثیر سواد و تحصیلات بر موفقیت کسب و کار	
		افزایش قدرت تصمیم‌گیری	
		افزایش اعتماد به نفس	
		کاهش مهاجرت	
		افزایش انگیزه ماندگاری در روستا	
		رفت و آمد به شهر بعد از دریافت تسهیلات	
		مهاجرت معکوس	
		کاهش آسیب‌های اجتماعی	
		افزایش مشارکت‌های اجتماعی	
		دسترسی به مواد اولیه	
		وجود پتانسیل بالقوه برای ایجاد شغل جدید	
		افزایش دارایی‌های روستایی	
		افزایش امکانات رفاهی	
		تغییر کشت مناسب با شرایط محیطی	
		افزایش آسیب به محیط روستایی	

منبع: (نویسندگان، ۱۳۹۷)

۲۰۷ بررسی اثر اعتبارات خُرد دولتی بر کارآفرینی ...

۳-۳. بررسی همبستگی بین اعتبارات خُرد دولتی با ابعاد اقتصادی، اجتماعی -

فرهنگی و کالبدی

برای دستیابی به این هدف کلیه متغیرهای مربوط به کارآفرینی و اشتغال پایدار با هم ترکیب شده و شاخص نهایی شکل گرفت در ادامه رابطه میان این متغیر و اعتبارات خُرد دولتی بررسی شده است. (جدول ۱۲) نتایج نشان می‌دهد که بین اعتبارات خُرد دولتی با ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی رابطه معنادار مستقیم و مثبت وجود دارد. یعنی با افزایش میزان اعتبارات خُرد دولتی به مراتب وضعیت در ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی بهبود پیدا می‌کند و بالعکس. شدت همبستگی بین میزان اعتبارات خُرد دولتی با ابعاد اقتصادی در سطح بالا (قوی) می‌باشد. شدت همبستگی بین میزان اعتبارات خُرد دولتی با ابعاد اجتماعی-فرهنگی در سطح متوسط می‌باشد. شدت همبستگی بین میزان اعتبارات خُرد دولتی با ابعاد کالبدی در سطح ضعیف ولی با کل ابعاد در سطح قوی می‌باشد.

جدول ۱۲- همبستگی بین اعتبارات خُرد دولتی با ابعاد اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی

متغیر	ضرایب پیرسون	سطح معنی داری
اقتصادی	**	۰/
اجتماعی-فرهنگی	**	۰/
کالبدی	**	۰/
کل ابعاد	**	۰/

**معنی داری در سطح $P < 0.01$ منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷

۳-۴. بررسی اثر اعتبارات خُرد دولتی بر ابعاد مختلف کارآفرینی و اشتغال

پایدار روستایی

برای بررسی اثر اعتبارات خُرد دولتی (به عنوان متغیر مستقل پژوهش) بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کالبدی کارآفرینی و اشتغال پایدار روستاییان شهرستان جوانرود (به عنوان متغیر وابسته پژوهش)، از رگرسیون دو متغیره استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد (جدول ۱۳) مقادیر ضریب همبستگی چندگانه (R)، ضریب تعیین (R Square) و ضریب تعیین تعدیل شده (Adjusted R Square) در بُعد اقتصادی به ترتیب ۰/۷۳۷، ۰/۵۴۴ و ۰/۵۴۲، در بُعد اجتماعی-فرهنگی به ترتیب ۰/۳۳۶، ۰/۱۱۰ و ۰/۱۱۳ و در بُعد کالبدی به ترتیب ۰/۲۱۷، ۰/۰۴۴، ۰/۰۴۷ است که در میان آن‌ها گزارش ضریب تعیین تعدیل شده به لحاظ آماری منطقی تر می‌باشد. بنابراین با توجه به یافته‌های حاصل شده می‌توان چنین عنوان کرد که متغیر مستقل پژوهش توانسته است ۰/۵۴۲ درصد از تغییرات بُعد اقتصادی، ۰/۱۱۰ درصد از تغییرات بُعد اجتماعی-فرهنگی و ۰/۰۴۴ درصد از تغییرات بُعد کالبدی را تبیین نماید.

جدول ۱۳- شاخص کفایت مدل رابطه بین اعتبارات خُرد دولتی با بعد اقتصادی، اجتماعی-

فرهنگی و کالبدی

متغیر	ضریب همبستگی	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	انحراف معیار خطا
اقتصادی	۰/۷۳۷	۰/۵۴۲	۰/۵۴۴	۴/۶۰
اجتماعی-فرهنگی	۰/۳۳۶	۰/۱۱۰	۰/۱۱۳	۳/۵۵
کالبدی	۰/۲۱۷	۰/۰۴۴	۰/۰۴۷	۲/۵۱

منبع: (نویسندگان، ۱۳۹۷)

تحلیل واریانس (جدول ۱۴) نشان می‌دهد که باتوجه به معنادار بودن مقدار F (۳۲۰/۳۹۱) در بُعد اقتصادی در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۱ معنادار است و نشانگر

۲۰۹ بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی ...

قدرت تبیین بالای متغیر مستقل بر روی بُعد اقتصادی است. مقدار (۳۴/۴۱۲) F در بعد اجتماعی-فرهنگی نشانگر قدرت تبیین متوسط متغیر مستقل روی این بعد و مقدار F (۱۳/۳۹۹) در بُعد کالبدی نشان دهنده قدرت و اثرگذاری تقریباً ضعیف اعتبارات خرد روی بُعد کالبدی می‌باشد.

جدول ۱۴- جدول آزمون رگرسیون تأثیر اعتبارات خرد دولتی بر بعد اقتصادی

سطح معناداری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	منبع تغییرات	
بعد اقتصادی	بین گروهی	بین گروهی	درجه آزادی	مجموع مربعات	بین گروهی	بعد اقتصادی
		درون گروهی	درجه آزادی	مجموع مربعات	درون گروهی	
		مجموع	درجه آزادی	مجموع مربعات	مجموع	
بعد اجتماعی-فرهنگی	بین گروهی	بین گروهی	درجه آزادی	مجموع مربعات	بین گروهی	بعد اجتماعی-فرهنگی
		درون گروهی	درجه آزادی	مجموع مربعات	درون گروهی	
		مجموع	درجه آزادی	مجموع مربعات	مجموع	
بعد کالبدی	بین گروهی	بین گروهی	درجه آزادی	مجموع مربعات	بین گروهی	بعد کالبدی
		درون گروهی	درجه آزادی	مجموع مربعات	درون گروهی	
		مجموع	درجه آزادی	مجموع مربعات	مجموع	

با توجه نتایج جدول ۱۵ ضرایب تأثیر رگرسیون در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۱، بترتیب با ضرایب ۰/۷۳۷، ۰/۳۳۶، ۰/۲۱۷، در رتبه اول روی بعد اقتصادی و رتبه دوم روی بُعد اجتماعی-فرهنگی و در رتبه سوم بر روی بُعد کالبدی تأثیرگذار بوده است در مجموع نتایج گویای اثر آماری معنادار اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی و اشتغال و توسعه پایدار روستایی در محدوده مورد مطالعه است.

جدول ۱۵- نتایج بررسی ضرایب رگرسیون خطی تأثیر اعتبارات خرد دولتی بر ابعاد مورد بررسی

سطح معناداری	ضرایب غیر استاندارد		ضریب	T	مدل
	B	خطای	Beta		

					اقتصادی
					اجتماعی -
					کالبدی

منبع: (نویسندگان، ۱۳۹۷)

۴. نتیجه‌گیری

پژوهش‌های انجام شده درباره اعتبارات خرد در جهت رفع فقر و گسترش اشتغال بیانگر آن است که موضوع با نگرش‌های خاص به‌ویژه برای مناطق کم درآمد و روستایی همواره به‌کار گرفته می‌شود و اثرگذاری تأمین مالی خرد برای فقرزدایی، توانمندسازی، ایجاد اشتغال و دستیابی برابر کلیه افراد از این امکانات و فرصت‌ها به شیوه‌های چگونگی پرداخت‌ها، فرایند اعطای تسهیلات، نظارت بر حسن انجام فعالیت‌ها و غیره بستگی دارد. در این پژوهش تلاش شد که با اتخاذ رویکرد سیستمی و همه جانبه، اثرات اعتبارات خرد بر کاهش فقر، اشتغالزایی و کارآفرینی و توسعه پایدار روستایی مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. باتوجه به یافته‌های پژوهش، دریافت اعتبارات و شروع کسب و کار جدید علاوه بر این‌که روستاییان شهرستان جوانرود را قادر به افزایش درآمد و پس انداز، ایجاد اشتغال برای سایر اعضای خانواده و خارج از آن و... می‌نماید بلکه تأثیر مثبت مستقیمی در روند تصمیم‌گیری در خانواده، توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی افراد داشته است. جوانان بیکار و زنان ضعیف شهرستان (اکثراً سرپرست خانوار) تغییرات مثبتی را در وضعیت مالی و اجتماعی خود به وجود آورده‌اند و میزان مشارکت در تصمیم‌گیری اجتماعی و اقتصادی‌شان بیشتر شده است.

از نظر وام‌گیرندگان روستایی شهرستان جوانرود، دریافت تسهیلات و اعتبارات خرد از این مؤسسات (بانک کشاورزی و صندوق کارآفرینی امید) به مراتب آسانتر از دریافت سایر وام‌ها است و پیچیدگی و بروکراسی اداری کمتری دارد و در بسیاری موارد نیاز به وثیقه ندارد و سود دریافتی در حد متعارف (۴ درصد) می‌باشد که از ویژگی‌های اساسی اعتبارات خرد جهت کارآفرینی و پایداری اشتغال می‌باشد. نتایج بدست آمده از بررسی رضایت و اثرگذاری اعتبارات خرد بر روی مؤلفه‌های بُعد

اجتماعی-فرهنگی سطح روستاهای شهرستان جوانرود، نشان می‌دهد که، از نظر بُعد اجتماعی، اعتبارات خرد، بیشترین تأثیر را در مؤلفه افزایش انگیزه ماندگاری در روستا با میانگین ۲,۸۷۴ و انحراف معیار ۰/۸۷۶، کاهش آسیب‌های اجتماعی با میانگین ۲,۶۸۴ و انحراف معیار ۰/۸۲۱، سپس بر روی کاهش مهاجرت، انگیزه ادامه کسب و کار توسط سایر اعضای خانواده و افزایش قدرت تصمیم‌گیری افراد داشته است.

تحلیل همبستگی بین مؤلفه‌های مورد بررسی در محدوده مورد مطالعه، نشان دهنده رابطه خطی بین ایجاد اشتغال و کارآفرینی، افزایش درآمد و پس انداز و توانمندی اقتصادی افراد می‌باشد. افراد روستایی پس از دریافت اعتبارات خرد و ایجاد کسب و کار قادر به افزایش درآمد و پس انداز خود شده‌اند و تأثیر مثبتی روی سایر عوامل زندگی و توانمندی‌های اقتصادی و اجتماعی آنان داشته است و به دلیل این‌که بانک کشاورزی و صندوق کارآفرینی امید در تمام مراحل روی پرداخت، اجرا و استمرار طرح نظارت دارند درنهایت این امر منجر به استمرار و پایداری اشتغال افراد و ایجاد کارآفرینی پایدار گردیده است. همچنین ضرایب تأثیر رگرسیون نشان داد که اعتبارات خرد در رتبه اول روی بُعد اقتصادی و رتبه دوم روی بُعد اجتماعی-فرهنگی و در رتبه سوم روی بُعد کالبدی تأثیرگذار بوده است در مجموع نتایج گویای اثر آماری معنادار اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی و اشتغال و توسعه پایدار روستایی در محدوده مورد مطالعه می‌باشد.

نتایج این پژوهش با پژوهش گوپتا (۲۰۱۴)، با عنوان «بررسی پذیرش و دریافت اعتبارات خرد در توسعه روستایی و کاهش فقر در روستاهای U.P شمال شرق هند» و ادیمو و ایبرو (۲۰۱۰) با عنوان «بررسی تأثیر طرح اعتبارات خرد بر فقر روستایی»، ادریس و همکاران (۲۰۱۵)، با عنوان «اثر اعتبارات و قرضه‌های کوچک در کاهش فقر و ایجاد فرصت‌های کارآفرینی برای زنان روستایی» همپوشانی دارد. نتایج این مقاله نشان داد، اعتبارات خرد در این روستاها تأثیر مثبتی روی کاهش بیکاری و افزایش اشتغال روستایی (مخصوصاً جوانان و زنان) و بهبود معیشت مردم این نواحی و توسعه روستایی برجای گذاشته است.

همچنین نتایج پژوهش حاضر با پژوهش محمدی یگانه و همکاران (۱۳۸۹)، با عنوان «بررسی جایگاه و نقش اعتبارات خرد در توسعه کارآفرینی روستایی»، بختیاری و پاسبان (۱۳۸۳)، با عنوان «نقش اعتبارات بانک کشاورزی در توسعه فرصت‌های اشتغال»، رضوانی و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان «تحلیل اثرات اعتبارات خرد بر پایداری اقتصاد روستایی» همپوشانی دارد. نتایج نشان داد که، پرداخت منابع مالی از جمله اعتبارات خرد راهی است که می‌تواند از طریق افزایش قابلیت کارآفرینی میان مردم روستایی منجر به ایجاد اشتغال پایدار و در نهایت توسعه این مناطق شود.

پیشنهادها

- در راستای دستیابی به توسعه روستایی، لازم است در کنار گسترش اعتبارات خرد، برنامه‌های توسعه روستایی با ماهیت همه‌جانبه و غیرمتمرکز اجرا شود و نواحی روستایی دورافتاده، محروم و کمتر توسعه‌یافته شهرستان جوانرود در اولویت قرارگیرند. لذا با توجه به نتایج بدست آمده پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:
- بررسی ویژگی‌های مدیریتی، کارآفرینی و دانش فنی متقاضیان دریافت تسهیلات برای کاهش میزان انحراف در هزینه‌کرد اعتبارات.
  - شناسایی دقیق متقاضیان واقعی به همراه ارائه مشاوره و آموزش شغلی، ارزیابی کسب و کارهای دارای توجیه اقتصادی و اعطای تسهیلات هدفمند به آنان.
  - ارتقاء سطح حرفه‌ای و مهارت شاغلان، بویژه در بخش‌های تولیدی، از راه تدوین و اجرای برنامه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای.
  - توسعه و گسترش نظام ترویج در راستای توسعه فرهنگ کارآفرینی.
  - جهت‌گیری پرداخت اعتبارات خرد به سمت زنان بی‌سرپرست، جوانان روستایی، سرپرستان خانوار و افراد دارای ایده‌های کارآفرینی و خلاق.
  - افزایش میزان اعتبارت و دسترسی فقرای روستایی به اعتبارات سرمایه‌ای.

بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی ... ۲۱۳

- تقویت تعاونی‌های تولید در نواحی روستایی در راستای ارائه اعتبارات از طریق تعاونی‌ها.
- افزایش اعتبارات مربوط به امور تولیدی و همچنین بازنگری در مبالغ تسهیلات به صورت سالیانه و نرخ بر اساس تورم.
- نظارت دقیق و مستمر قبل و پس از اجرای طرح به منظور جلوگیری از انحراف هزینه کرد تسهیلات و اعتبارات از مسیر اصلی خود.
- گسترش بیمه‌های اجتماعی در راستای کاهش انحراف در هزینه کرد اعتبارات.

منابع

- ابراهیم سالاری، تقی؛ نریمانی زمان‌آبادی؛ سید مهدی و سیدحسینی، سیدمحمد... (۱۳۹۲)، «وقف پول در نقش اعتبارات خُرد به عنوان ابزار مالی نوین اسلامی و پیامدهای بالقوه آن»، *فصلنامه وقف میراث جاودان*، سال بیست و یکم، شماره ۸۲: ۱۹-۵۶.
- احمد پور داریانی، محمود... (۱۳۸۳)، *کارآفرینی یک دقیقه‌ای*، در *هزار نکته کارآفرینان*، انتشارات محراب قلم.
- احمدپورداریانی، محمود و عزیز، محمود... (۱۳۸۸)، *کارآفرینی*، تهران: موسسه فرهنگی و انتشاراتی محراب قلم، نوبت چاپ هشتم.
- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۶)، *توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران*، تهران: نشر نی، چاپ دوم.
- بختیاری، صادق و یاسبان، فاطمه. (۱۳۸۳)، «نقش اعتبارات بانکی در توسعه فرصت‌های شغلی، مطالعه موردی بانک کشاورزی ایران»، *فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه*، شماره ۷۳: ۶۶-۹۴.
- بیگدلی، ایمان اله. (۱۳۸۲)، «موانع اشتغال پایدار و راهکارها»، *پژوهشنامه اقتصادی*، دوره ۳، شماره ۲: ۱۱۳-۱۳۰.
- پورطاهری، مهدی؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و فتاحی، احداله. (۱۳۹۰)، «ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی»، *فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، شماره ۷۶: ۳۱-۱۳.
- حسن زاده، علی. (۱۳۸۴)، «توسعه خدمات مالی-اعتباری و نهادهای مالی غیر بانکی با تأکید بر بخش روستایی»، *مجله جستارهای اقتصادی*، شماره ۳: ۹۶-۶۱.
- حسن زاده، علی؛ ازوجی، علاء‌الدین و قویدل، صالح. (۱۳۸۵)، «بررسی آثار اعتبارات خُرد در کاهش فقر و نابرابری‌های درآمدی»، *اقتصاد اسلامی*، سال ششم، شماره ۴۳: ۴۵ تا ۶۹.
- دهقانی، امین و جمینی، داود. (۱۳۹۶)، «سنجش وضعیت شاخص‌های کارآفرینی، تعیین‌کننده‌ها و راهکارهای توسعه آن در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان جوانرود)»، *فضای جغرافیایی*، دوره ۱۷، شماره ۶۰: ۲۴۷-۲۶۵.
- رحیمی، عباس. (۱۳۸۰)، «مروری بر ویژگی‌های اعتبارات خُرد»، *مجموعه مقالات اعتبارات خُرد و زنان روستایی*، جلد دوم، معاونت ترویج و مشارکت مردمی، تهران: وزارت جهاد کشاورزی - دفتر امور زنان با همکاری دانشگاه الزهرا و بانک کشاورزی.

بررسی اثر اعتبارات خرد دولتی بر کارآفرینی ... ۲۱۵

- رسول اف، جلال. (۱۳۸۱)، «زنان روستایی و اعتبارات خرد، خوداتکایی»، **مجموعه مقالات همایش اعتبارات خرد زنان روستایی**، جلد اول، تهران: وزارت جهاد کشاورزی (دفتر امور زنان روستایی).
- رضوانی، محمدرضا؛ دربان آستانه، علیرضا و احمدآبادی، حسن. (۱۳۹۴)، «تحلیل اثرات اعتبارات خرد بر پایداری اقتصاد روستایی (مورد مطالعاتی: اعتبارات صندوق کارآفرینی امید در شهرستان نیشابور)»، **جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای**، دوره ۱۳، شماره ۱: ۹۲۰-۲۳۳.
- رحمانی فضلی، عبدالرضا و کاویانی، یونس. (۱۳۸۶)، «ارزیابی عملکرد بانک کشاورزی در واگذاری اعتبارات خرد روستایی»، **نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی**، دوره ۹، جلد ۱۱، شماره ۱۴: ۱۲۵-۱۴۳.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و عینالی، جمشید. (۱۳۸۴)، «ارزیابی اعتبارات خرد بانک کشاورزی در توسعه اقتصادی روستایی: مطالعه موردی روستاهای حوزه آبریز رودخانه خراود (شهرستان خدابنده)»، **پژوهشنامه بازرگانی**، دوره ۹، شماره ۳۴: ۲۰۲-۱۷۹.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ عینالی، جمشید و سجاسی قیداری، حمداله. (۱۳۸۵)، «ارزیابی آثار اعتبارات خرد بانکی در توسعه کشاورزی»، **فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه**، سال چهاردهم، شماره ۵۶: ۶۷-۴۴.
- دیاس، هیران و ایکرمانایاک، دلیو. (۱۳۶۸)، «درسنامه برنامه‌ریزی توسعه روستایی»، **انتشارات روستا و توسعه**، تهران: شماره ۱۷.
- سلامی، حبیب‌الله و طلاچی لنگرودی، حسین. (۱۳۸۱)، «اندازه‌گیری بهره‌وری در واحدهای بانکی: مطالعه موردی بانک کشاورزی»، **فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه**، سال دهم، شماره ۳۹: ۲۶-۷.
- عمادی، محمدحسین. (۱۳۸۴)، «نقش اعتبارات خرد در تسریع فرآیند توسعه روستایی: مقایسه دو دیدگاه»، **همایش توسعه روستایی و کاهش فقر**، بانک کشاورزی، تهران.
- فعالیت، وحید و خارقانی، ندا. (۱۳۹۰)، «بررسی تأثیر وام‌های خرد بر اشتغال (مطالعه موردی ایران)»، **کار و جامعه**، شماره ۱۴۱: ۴۴-۲۲.
- مافی، فرزانه. (۱۳۸۶)، «اعتبارات خرد: ویژگی‌ها، تجارب، ملاحظات، راهبردها»، **پژوهشکده تحقیقات استراتژیک**، مجمع تشخیص مصلحت نظام، تهران.

- محمدی یگانه، بهروز؛ چراغی، مهدی و احمدی، کبری. (۱۳۹۳)، «بررسی آثار اعتبارات خُرد بر توانمندسازی اقتصادی فقرای روستایی»، *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، سال دوازدهم، شماره ۳۵: ۲۴۷-۲۳۳.
- محمدی یگانه، بهروز؛ چراغی، مهدی و عظیمی گهراز، زهرا. (۱۳۸۹)، «نقش اعتبارات خُرد در توسعه کارآفرینی روستایی»، *مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و نوآوری*، شیراز.
- ورمزیاری، حجت؛ شعبانعلی فمی، حسین و کلانتری، خلیل. (۱۳۸۹ا)، «تحلیل عوامل مؤثر بر نحوه استفاده از تسهیلات بانکی کشاورزی، مورد: شهرستان خوی»، *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، شماره ۳: ۱۰۸-۸۳.
- ورمزیاری، حجت؛ شعبانعلی فمی، حسین و کلانتری، خلیل. (۱۳۸۹ب)، «تحلیل مقایسه‌ای رفتار کشاورزان در نحوه هزینه کرد تسهیلات بانکی کشاورزی، مطالعه موردی: شهرستان خوی، آذربایجان غربی»، *نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی*، جلد ۲۴، شماره ۳: ۳۵۵-۳۴۶.
- ورمزیاری، حجت و کلانتری، خلیل. (۱۳۹۱)، «مقایسه الگوی اسلامی با الگوهای نظری اقتصاد توسعه درباره توزیع اعتبارات تولیدی»، *نشریه توسعه کارآفرینی*، سال پنجم، جلد ۴: ۱۴۹-۱۴۸.
- هزارجریبی دستکی، جعفر. (۱۳۸۴)، *کارآفرینی*، تهران: پژوهشکده امور اقتصادی، چاپ اول.
- Abhijit, Banerjee. (2008). "Mandated Empowerment Handing Antipoverty Policy Back to the Poor." *Annals of the New York Academy of Sciences*, 3, 333-348.
- Archibong, K, Anyansi. (2004). "**Technology, infrastructure and entrepreneurship: Role of the government in building a sustainable economy.**" School of Business and Economics North Caroliana & T State University.
- Chambers, R. (1993), "**Challenging the professions: frontiers for rural development, London**". Intermediate Technology Publications.
- Duarte, Nelson, and Diniz, Fransisco. (2011). "The role of firms and entrepreneurship on local development. Romanian". *Journal of Regional Science*, 5(1), 54-69.
- Drolet, John. (2009). "Women and Micro Credit: Implications for Social and Economic Development." *Social Development Issues*, 31(1), 86-102.

- Gomez, Rafael, and Santor, Eric. (2003). "Do peer group members out perform individual borrowers? A test of peer group lending using Canadian Microcredit data." **Credit DATA Working Paper**, 33.
- Gupta, Deepasha. (2014), "The Impact of micro finance on rural households and its role in rural development and poverty alleviation-analysis of north eastern villages of U.P, INDIA. **International Journal of Management (IJM)**, 5(4), 145-151.
- Han, Jio (Ed.). (2007). "**Survey on China's rural finance [zhong guo nongcun jinrong diaocha] Shanghai.**" Shanghai Far East Publishers.
- Hunt, Diana. (1998), "**Economic Theories of Development: An Analysis of Competing Paradigms.**" New Jersey: Pearson education.
- Idris, j.Adama, and Agbim, kenneth. Chukwjioke. (2015). "Micro-Credit as a Strategy for Poverty Alleviation among Women Entrepreneurs in Nasarawa State, Nigeria". **Journal of Business Studies Quarterly**, 6(3), 122-143.
- Khan, Mohammad Arifujjaman, and Rahaman, Mohammed Anisur. (2007). "**Impact of Microfinance on Living Standards, Empowerment and Poverty Alleviation of Poor People: A Case Study on Microfinance in the Chittagong District of Bangladesh.**" Umea School of Business (USBE), Department of Business Administration.
- Khan, Mohammad Arifujjaman. (2005). "**Microfinance and Development**", Masters Thesis, Umeå School and Business and Economics (USBE), Sweden.
- Lavoic, Martin. (2002). "**Women and Microcredit in Vietnam, Anthropology department.**" Laval university Field Report, 1-19.
- Makombe, A.M. Temba, E and Kihomb, A.R (2001). "Credit schemes and women empowerment for poverty alleviation: The case of Tanga Region, Tanzania." **Research Report**, 99(1), 19-30.
- Mohapatra, Sandeep. (2007). "the rise of self-employment in rural china: development or distress?." **World development**, 35, 150-174.
- Nguyen, V.Cuong. (2008). "is a governmental micro-credit program for tee poor really pro-poor? evidence from Vietnam." **the developing Economies**, XLVI-2, 87-151.
- Nkpoyen, Festus, and Basse, G.Eteng. (2012). "Micro-lending as an empowerment strategy for poverty alleviation among women in Yala Local Government Area of Cross River State, Nigeria." **International Journal of Business and Social Science**, 32(18). 233-241.
- Rajendran, Karuppanan, and Raya, R. Prabhakara. (2010), "Impact of Micro Finance - An Empirical Study on the Attitude of SHG Leaders in Vellore

- District (Tamil Nadu, India)." **Global Journal of Finance and Management**, 2(1), 59-68.
- Singh, Naresh. (2009). "Forum on the 'Legal Empowerment of the Poor' Fighting rural poverty, inequality and low productivity through legal empowerment of the poor." **The Journal of Peasant Studies**, 36(4), 871-892.
  - Stel, Andre, and Houge, Sorena. (2010). "Household, Group, and Program Factors in Group-Based Agricultural Credit Delinquency." **Development and Technology**, 473-499.
  - Urbano, David., Toledano, Nuria, and Soriano, Riberio. (2010),"Analyzing social entrepreneurship from an institutional perspective: Evidence from Spai." **Journal of Social Entrepreneurship**, 1(1), 54-69.
  - Yogendrarajah, Rathirane. (2011). "Empowering rural women through microcredit on poverty alleviation, self-employment and health nutrition under post war development." **Gumbard Business Review**, 2, 1-17.